

Sinergija zvuka i pokreta u jezičnoj pragmatici uz kratki osvrt na TV prikaz vremenske prognoze

Pavelin, Bogdanka

Source / Izvornik: **Govor, 1994, 11, 75 - 83**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:257:096385>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**



Repository / Repozitorij:

[SUVAG Polyclinic Repository](#)



UDK 800.95:654.197

*Autorski pregled**Prihvaćeno 30.03.1996.***Bogdanka Pavelin**

Poliklinika SUVAG, Zagreb

SINERGIJA ZVUKA I POKRETA U JEZIČNOJ PRAGMATICI
Uz kratki osvrt na TV prikaz vremenske prognoze**SAŽETAK**

Jezik je ujedno zvuk i pokret. Zvuk i pokret tvore globalne jezične aktivnosti. Termin posturomimogestualnost ili kreće PMG, izabran je da bi se istaknula sveukupna važnost pokreta, koji se ne može ograničiti samo na pokrete ruku (što je često pri upotrebi termina gesta), nego podrazumijeva pokret tijela uopće, kao i držanje, položaj u prostoru, mimiku (izraze lica), pogled, dodir. U ovom izlaganju iznosimo raznovrsne funkcije PMG manifestacija u globalnosti jezičnog izraza. Bolje poznavanje statusa i funkcije PMG manifestacija u globalnosti jezičnog izraza može pridonijeti uspješnijem korištenju potencijalima pokreta u skladu sa zadanom strategijom jezičnog obraćanja putem televizijskog medija. To više što nam TV medij omogućuje da istodobno čujemo i vidimo govor, pa utoliko dijeli mnoge aspekte koji karakteriziraju i razgovornu interakciju licem u lice. Gledajući u oko kamere, TV govornik čini da se ja (gledatelj) osjetim gledanim ili barem u određenoj mjeri impliciranim u njegov jezični postupak: on je tu, vidim ga, govori mi oči u oči. Međutim, kao što se može zaključiti iz osvrta na TV prezentaciju prognoze vremena, gledati u oko kamere nije uvijek dovoljno da bi se gledatelja uvuklo u iluziju "interakcijskog partnerstva". Globalna tjelesna ekspresivnost i način na koji se TV govornik njome služi ostavlja izravan dojam na gledatelja. Kakvoća toga dojma ovisi, između ostalog, o vještini kojom govornik vlada plurimodalnim sredstvima komunikacije u skladu sa zadanim strategijama jezičnog obraćanja.

Ključne riječi: *posturomimogestualnost (PMG), izričajnost, plurimodalnost, globalni izričaj, jezični čin.*

Jezik, a time i govor kao njegova realizacija, jest ujedno zvuk i pokret. Budući da je tema ovog skupa istraživanje govora, s posebnim osvrtom na govor u elektronskim glasilima, važno je definirati općeniti status i funkciju pokreta u jezičnoj pragmatiki licem u lice. To više jer nam TV medij omogućuje da istodobno *čujemo i vidimo* govor pa utoliko dijeli mnoge aspekte koji karakteriziraju i razgovornu interakciju licem u lice. Bolje poznavanje statusa i uloge pokreta u globalnosti jezičnog izraza može pridonijeti njegovu uspješnijem korištenju u skladu sa zadanom *strategijom* obraćanja putem TV medija.

Svakodnevno je međuljudsko govorno komuniciranje, prilikom interakcija licem u lice, *plurimodalan čin*. Plurimodalan, jer uz verboakustične manifestacije i stanku, prostorni razmještaj sudionika interakcije (engl. *proxemics*, fr. *proxémique*), vizualni kontakti, izrazi lica (mimika), položaj i pokreti ekstremiteta i tijela uopće (engl. *kinésics*, franc. *kinesique*) sastavni su dio jezičnog događaja. Dakle, niti je komunikacija isključivo verbalna, niti je jezik kao sredstvo komunikacije isključivo verboakustičan. Pri analizi globalne govorne interakcije licem u lice, neizbježno se uočava važnost tjelesnog pokreta i položaja ili preciznije **posturomimogestualnosti** (PMG) u čvrstoj sinergiji s verboakustičnim izrazom. Radi se o problematici koju se nedovoljno proučavalo ili je se banaliziralo svodeći pokret na tzv. "govor tijela", u kojem bi navodno čovjek trebao imati sličnosti sa životinjski svijetom. Ljudski pokret proizveden u razgovornoj interakciji licem u lice se međutim ne može izučavati izvan komunikacijskog konteksta i izolirano od pratećeg zvuka. PMG manifestacije su zapravo dio ljudskog govora, i kao takve i one počivaju na konvenciji¹.

Istaknimo da je pokret, koliko god nam se činio "prirodnim" i "univerzalnim", zapravo sociokulturološki bitno određen i duboko ukorijenjen u danu komunikacijsku situaciju. Govorna komunikacija licem u lice jest dakle plurimodalna aktivnost, koja nije sastavljena samo od verbuma, nego od niza "drugih" elemenata komunikacije (auditivnih, vizualnih, taktilnih), koji u čvrstoj i koordiniranoj povezanosti (dakle *sinergiji*) s izgovorenim u obliku **globalnog izričaja** tvore jezični čin u danoj komunikacijskoj situaciji. Ti su "drugi" elementi (koje P. Guberina naziva "vrednotama govornog jezika") dugo izmicali znanstvenoj analizi. Tek s razvitkom audiovizualne tehnike postalo je moguće proučavati sinergiju pokreta i zvuka temeljeno na mikrotranskripcijama govorne interakcije licem u lice. Napomenimo da se pri spomenutim mikrotranskripcijama radi o bilježenju sveukupnog ponašanja protagonista interakcije u danom jezičnom činu². Proučavanje mikrotranskripcija govorne komunikacije potvrđuje da jezični čin treba razmatrati u njegovoj sinkretičnoj plurimodalnosti.

- 1 Premda konvencionalnost PMG manifestacija nije identična konvencionalnosti leksema. No to je tema za drugu prigodu.
- 2 Napomenimo da se pri takvim transkripcijama radi o bilježenju uvjetno rečeno "sveukupnog ponašanja", jer nijedna transkripcija nikad ne može potpuno i savršeno nadomjestiti cjelokupnu kompleksnost jezičnog događaja uživo. Vidi primjere mikrotranskripcija interakcija licem u lice kod Pavelin B., *La posturomimogestuelle dans l'échange langagier en face-a-face*, doktorska disertacija, Sveučilište u Toulouseu - Le Mirail, 1994, str. 236-239, u knjižnici Poliklinike SUVAG ili u knjižnici Ureda za jezičnu i pedagošku suradnju Francuske ambasade (Preradovićeve 5, 7gb).

Termin **posturomimogestualnost** ili, kraće **PMG**, izabran je da bi se istaknula sveukupna važnost pokreta, koji se ne može ograničiti samo na pokrete ruku, što je čest primjer pri upotrebi termina *gesta*. Radi se dakle o razmatranju igre položaja i pokreta koja čini dio jezične pragmatike licem u lice, tj. upotrebe jezika kao plurimodalnog sredstva posrednog, simboličkog djelovanja na sugovornika kao partnera interakcije. Često se neverbalni elementi u jezičnom činu, koji su čvrsto povezani s verbalnom produkcijom, etiketiraju kao "parajezik" (fr. *paralanguage*), zato što ne predstavljaju dio jednog jasno definiranog repertoara. Mi takvo etiketiranje smatramo neprikladnim, jer su elementi koje se svrstava pod "parajezik" (PMG, intonacija, pauza,...) zapravo manifestacija plurimodalnosti jezičnog arsenala i kao takvi predstavljaju sastavni dio globalnog jezičnog izraza. Uostalom jezik, u širem smislu riječi (franc. *langage*), nije uvjetovan postojanjem sustava kodova (arbitrarnih, autonomnih, imanentnih). Jezik je uvjetovan konvencijom koja može biti arbitrarna, koja može biti jače ili slabije kodirana. Konvencionalnost PMG manifestacija često počiva na implicitnim, "labavo" kodiranim socio-kulturnim modelima jezičnog izraza, i može biti velikim dijelom improvizirana *hic et nunc* u pragmatiki konkretnog komunikacijskog događaja.

Koja je uloga PMG manifestacija u razgovornoj interakciji licem u lice? Prema njihovoj funkciji razlikujemo četiri osnovna tipa gesta:

a) kvazilingvističke ili amblemističke geste, koje prate ili nadomještaju određenu frazu: npr. <kimanje glavom gore-dolje> = "da" <osmijeh, širom otvorene oči, otvorena ruka se lagano spušta i zatvara ispod brade> = "puna šaka brade";

b) fonogene geste, vezane za aktivnost fonatornih organa, npr. kretanje usana;

c) silingvističke geste, koje obavezno prate govornu aktivnost:

- koverbalne geste, vezane za ritam govora, najčešće pokreti glave i ruku,
- modalizacijske geste, kojima govornik manifestira svoj odnos prema onome što govori, najčešće izrazi lica;
- ilustracijske geste koje prate (ilustriraju) sadržaj izgovorenog.

Među ilustracijskim gestama razlikujemo:

- deiktičke geste ili geste pokazivanja
- spaciografske geste, koje shematiziraju neku prostornu strukturu
- kinemimičke geste, koje igrom tijela asociraju na stanje ili radnju o kojima se govori,
- piktomimičke geste, koje crtaju referent u gestikulacijskom prostoru,
- ideografske geste koje ocrtavaju gestikulacijskom prostoru apstraktne pojmove o kojima se govori;

d) sinkronizacijske geste, koje omogućuju interakciju. **Fatičkim** sinkronizacijskim gestama govornik signalizira da drži riječ i provjerava recepciju i održava kontakt s partnerom interakcije. Dok partner interakcije (slušatelj) **regulatornim** sinkronizacijskim manifestacijama (kimanje glavom, "Da",

“Ne”, “Dobro”, “aha”, “mm” itd.) daje na znanje da sudjeluje u interakciji u poziciji slušatelja.

Osim gore navedenih tipova gesta (a, b, c, i d) napomenimo i sljedeća tri tipa, koja mogu biti značajna u razgovornoj interakciji licem u lice, a ne moraju neposredno pratiti govor:

- tzv. “autistične” geste (engl. “*self-adaptors*”): češkanje, namještanje kose, glađenje brade itd.
- tzv. “ludističke geste” (engl. “*object-adaptors*”): igranje predmetima, npr. s olovkom, upaljačem itd.
- tzv. geste namještanja i prilagođavanja drugome: promjena položaja i držanja s tendencijama ofenzive/defenzive, bježanja/približavanja, davanja/primanja itd.

Svesti **jezični čin** na puku produkciju verbalnih poruka izgovorenih na ovom ili onom živom jeziku znači lišiti ga životnosti, zanemarujući pragmatični aspekt, koji ga mora određivati, zanemarujući njegovu ucijepljenost u situaciju: u prostor i vrijeme jezičnog događaja, u raznolikost sredstava izraza kojima se protagonisti interakcije služe pri izravnom komuniciranju. Stoga se često za TV govor sveden na čitanje ili jednolično izgovaranje konstatira da je beživotan, jer se govornik ne postavlja kao subjekt **izričajnosti** (fr. *énonciation*⁴), nego kao “lokutorni vršitelj” prijenosa poruka. Srećom, suvremena TV se sve više nastoji udaljiti od takvog načina TV obraćanja.

Osim što prenosimo poruke, govorom djelujemo na drugog putem jezičnog čina. Sam jezični čin konstituiran je od **lokutornog** (izgovorena riječ ili rečenica), **ilokutornog** (čin koji ostvarujemo s pomoću izgovorenog, npr.: obećanje, naredba, izjava, potvrda, itd.) i **perlokutornog** čina (ciljani učinak kod sugovornika, npr.: uvjeriti, iznenaditi, tješiti, zbuniti, dosađivati, zabavljati, uplašiti itd.). Jasno je dakle da TV govornik mora, kao subjekt izričajnosti, voditi računa ne samo o svojoj lokutornoj produkciji (engl. *Locutionary act*) nego i o tome kakav čin želi ostvariti izgovorenim (engl. *illocutionary act*) i kakav dojam želi postići kad slušatelja i/ili sugovornika (engl. *perlocutionary act*).

Tako se moderan TV govornik (npr. u TV Dnevniku) već samom strategijom igre pogleda u kameru, kojom se obraća gledateljstvu, može povezati s gledateljem i ponuditi mu se kao partner zamišljene interakcije usmjerene više na simetriju negoli na hijerarhiju odnosa npr.:

1. TV govornik X me gleda (mene, gledatelj, time označuje kao “sugovornika”), adekvatnim izrazom lica, orijentiranošću tijela, pokretima ruku daje mi na znanje da se obraća upravo meni i da zbog mene spominje i/ili opisuje događaj o kojem govori;

3 Pod izravnim komuniciranjem podrazumijevamo komuniciranje uzivo licem u lice.

4 Čin pretvaranja jezika u govor ili proces proizvodnje izričaja u danoj komunikacijskoj situaciji. Vidi Benveniste E., “*L'appareil formel de l'énonciation*”, *Langages* n° 17, 1970, pp. 12-18.

5 Austin J. L., *How to Do Things with words*, 1962. Searle J. R. *The Philosophy of Language*, 1974.

2. zatim stiže do pitanja koje će postaviti stručnoj osobi (znači, on nije obavješteniji od mene, nego zajedno sa mnom želi saznati/otkriti više - simetrija odnosa TV govornik - gledatelj), skreće pogled na ekran (okrećući pritom leđa i meni i kameri, u tom slučaju oboje postajemo gledatelji) ili na osobu do njega, ako se radi o gostu u studiju. Ako sam kao gledatelj prihvatio ponudeni komunikacijski ugovor, i moj će pogled skrenuti prema pozvanom stručnjaku.

Međutim, gledati u oko kamere nije dovoljno da bi se gledatelj uuklo u iluziju "interakcijskog partnerstva". Razmotrimo to na primjeru vremenske prognoze. "Klasičan" način TV prikaza prognoze vremena, koji je izvodio stručnjak-meteorolog jest ukinut. Tada je TV gledatelju stručna osoba⁶ na prilično formalan i didaktički način (koji automatski nameće hijerarhiju odnosa) objašnjavala i najavljivala vremensku situaciju⁷. Po novoj TV shemi HTV-a, vremensku prognozu ne vodi više stručnjak-meteorolog (dakle, osoba koju bi zbog njegova stručnog statusa gledatelj mogao smatrati kompetentnijom, dakle korak ispred sebe, što bi nametnulo hijerarhiju odnosa), nego TV govornik koji bi se zornijim i neformalnijim pristupom (koji upućuje na simetriju zamišljenog odnosa TV govornik-gledatelj) trebao približiti gledatelju kao svojem "sugovorniku"⁸.

Neki TV izvjestitelji prognoze vremena to zasad uspijevaju s više a neki s manje uspjeha. Razmotrimo sljedeći isječak vremenske prognoze⁹. Voditeljica ne uspijeva pokretom (a niti izgovorenim) stvoriti dojam osobne impliciranosti u zamišljenu interakciju s gledateljima, čime promjena koncepcije TV prezentacije vremenske prognoze gubi smisao. TV govornica je statična: stoji uspravno, spuštenih ruku, gledajući kameru, recitira tekst s pokojom rijetkom i kratkom deiktičkom gestom (upućivanje pogleda, ruke i/ili cijelog tijela prema karti iza nje). Ona dakle koristi vrlo malo od potencijala silingvističkih gesta koje joj stoje na raspolaganju. Treba istaknuti da ne treba gestikulirati po svaku cijenu i neprestano, nego potrebno iskoristiti cjelokupni potencijal igre položaja, pokreta i zvuka za promicanje zadane strategije obraćanja (koja je u ovom slučaju usmjerena na građenje simetrije u zamišljenom interakcijskom odnosu: profesionalni TV govornik - TV gledatelj). Međutim, u navedenom primjeru:

1^o Karta iza leđa govornice gubi funkciju zornosti i postaje puki dekor. Naime, govornica joj je većim dijelom svoje intervencije potpuno okrenuta leđima i tek letimice deiktičkom gestom pokazuje više ili manje neodređeno na nju.

6. Kojoj *a priori* vjeruje ili ne vjeruje kao takvoj, ali kojoj društveni status meteorologa pripisuje određene kompetencije da o danoj temi govori.
7. Svrha našeg osvrta na TV prikaz vremenske prognoze nije zauzimati se za "staru" ili "novu" koncepciju TV prezentacije, niti otkrivati prednosti ili mane "nove" prezentacije. Naša je namjera bila ilustrirati važnost globalnosti jezičnog izraza i njegova usklađivanja sa zadanom strategijom obraćanja.
8. Česta je tendencija u strategijama modernog TV obraćanja da se profesionalni TV govornik pokuša približiti TV gledatelju kao partner zamišljene interakcije temeljene na simetriji, a ne na hijerarhiji odnosa.
9. Vremenska prognoza na HRT 1. 2/11/1995, voditeljica Sanja Mikulić. U sljedećoj transkripciji prikazujemo, uz izgovoreni tekst, i prateću intonacijsku liniju i PMG manifestacije. Napomenimo da je intonacijska linija rezultat naše subjektivne procjene većeg broja kvalificiranih slušača (barem 10) ili pak analizirana primjerenom tehnikom.

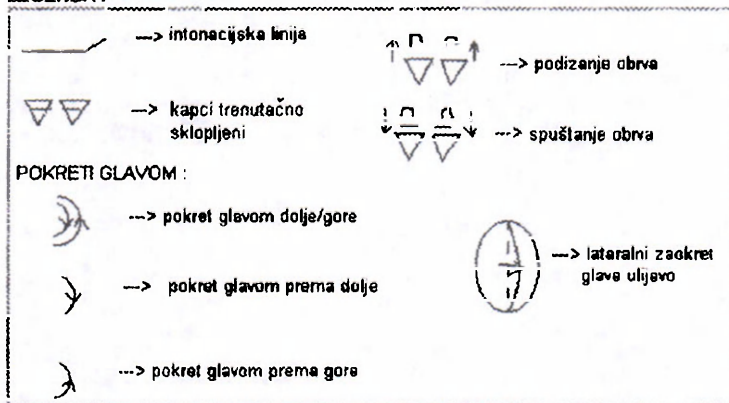
2° Ako je karta tek dekor, a tekst tek naučeni govor, tada i govorničin stojeći položaj i glasno recitiranje u oko kamere gube smisao i sprečavaju da se gledatelj identificira s ulogom zamišljenog "sugovornika", koja mu je takvom odabranom strategijom obraćanja bila namijenjena.

Osobna impliciranost nije odsutna samo u njezinom držanju nego i govoru, jer govornica nije subjekt izričajnosti nego je puki lokutorni prenositelj (recitator) poruke. Nema poštapalica, primjerice: "*Napokon! Dočekat ćemo i sunce jer stiže anticiklona... tako nam barem obećavaju meteorolozi*" ili "*Bojim se da nećemo još pospremiti kabanice...*", "*Sjajno, danas vam donosim samo dobre vijesti: sunčano, sunčano, sunčano. Bit će tako barem tri dana...*", koje uz adekvatnu intonaciju i PMG ponašanje približavaju TV govornika gledatelju. Na taj se način gledatelj ima priliku i sam u određenoj mjeri osjetiti upletenim u jezični postupak TV govornika i eventualno ga doživjeti kao partnera neke zamišljene svakodnevne interakcije licem u lice.

Gledajući u oko kamere, TV govornik čini da se ja (gledatelj) osjetim gledanim ili barem u određenoj mjeri impliciranim u njegov jezični postupak: on je tu, vidim ga, govori mi oči u oči. Njegova globalna tjelesna ekspresivnost i način na koji se njome služi ostavlja izravan dojam na mene kao gledatelja. Kakvoća toga dojma ovisi, između ostalog, o vještini kojom TV govornik uspjeva putem plurimodalnog potencijala jezičnog izraza koji mu stoji na raspolaganju ostvariti strategije obraćanja koje si je zadao.

Općenito, govorom proizvodimo jezične činove (dakle *djelujemo* na ljude), a ritam, intonacija, pokret, mimika, jezična su sredstva kojima izravno djelujemo na partnera interakcije. Stoga svaki govornik, pa prema tome i TV govornik, mora biti svjestan važnosti PMG kao vizualnog oblika jezičnog izraza.

LEGENDA :



Stoji uspravno (ledjima zakrivajući BiH na karti iza nje), spuštenu ruku, pogleda usptog u kameru.

UMJERENO DO PRETEŽNO OBLAČNO, VJETROMITO I HLADNO

POVREMENO ĆE MJESTIMICE BITI KIŠE, NAJVIŠE U JUŽNOJ HRVATSKOJ

U GORJU ĆE PADATI SNJEG

U NIZINAMA SU UZ KIŠU MOGUĆI SUSNJEŽICA I SNJEG

Jedva primjetno širi spuštene ruke, uz blagi lateralni pokret glave ulijevo.

Pokret glave ulijevo.

VJETAR UMJEREN SJEVERNI I SJEVEROISTOČNI

NA JADRANU MJESTIMICE POJAČANA BURA

OBLAČNO S POVREMENIM OBORINAMA PREVLAĐAVAT ĆE I U FEDERACJI BiH

Jedva primjetno širi spuštene ruke, uz blagi lateralni pokret glave ulijevo.

Uzmičući dva koraka udjesno, gluda u kameru.

Prilokrenuta kameri, glavom, pogledom i podignutom trenutno rastvorenom lijevom rukom (savijenom u laktu) pokazuje na neodređenu točku u jugozap. BiH.

Pozorno upire pogled u kameru.

Prilog 2

BIBLIOGRAFIJA

- Austin J. L.** *How to Do Things with words*. London: Oxford 1962.
- Benveniste E.** *L'appareil formel de l'énonciation*. *Languages* no 17, 1970, pp. 12-18.
- Charaudeau P.** *La Télévision. Les débats culturels »Apostrophes«*. Paris: Didier érudition, 1991.
- Guberina P.** *Zvuk i pokret u jeziku*, Zagreb, Epoha, 1952.
- Pavelin B.** *La posturomimogestuelle dans l'échange langagier en face-a-face*. doktorska disertacija, Sveučilište u Toulouseu-Le Mirail, 1994.
- Searle J. R.** *The Philosophy of Language*. London: Oxford University Press, 1974.
- Škarić I.** *Televizija od sintetičkog govora do razgovora*. Zagreb: Zavod za fonetiku Filozofskog fakulteta 1977.
- Veron E.** *Il est là, je le vois, il me parle. Énonciation et cinéma n°38*, Paris: Scuil 1983.
-

Bogdanka Pavelin
Centre SUVAG, Zagreb

**THE SOUND AND MOVEMENT SYNERGY IN THE
LANGUAGE PRAGMATICS**
**Accompanied by a short review of the TV weather forecast
presentation**

SUMMARY

Language is sound and movement. They constitute a global speech act in face-to-face interaction. Posturomimogestual manifestations and pauses, are together with the verboacoustic activity, essential components of the global speech activity in a given situation. The term of posturomimogestuality or shorter PMG, is chosen in order to take into account the importance of a global body movement i. e. not only hand movements (often referred to as gesture), but also the body movement in general, as well as posture, spatial organization, facial expression, eye contacts, touch. This paper presents different functions of PMG manifestations in the global language expression. A better knowledge of the PMG functions in the global language expression can contribute to a better use of its potentials in accordance with the given strategy of the TV public addressing. In fact, television gives us an opportunity not only to hear but also to see speech, so that it shares many aspects that also characterize a face-to-face interaction. By looking at the camera, the TV speaker makes me (the spectator) feel looked at or at least in some way concerned by the speaker's language production: he's here, I can see him, he looks at me straight in the eye. Nevertheless, as it can be concluded from the example of a TV weather forecast presentation, it is not enough to look in the eye of a camera in order to involve the TV spectator into the illusion of "interactional partnership". A TV speaker's global expression and the way he uses it produce a direct impact on the spectator. The quality of that impact depends among other factors, on the way in which the speaker can adapt his mastering of the multimodal means of communication to the given strategies of language addressing.

Key words: *posturomimogestuality (PMG), enunciation, multimodal, global utterance, speech act*